

Høringssvar til Klima- og miljødepartementet om rapportering om gjennomføring av Århuskonvensjonen om tilgang til miljøinformasjon, allmennhetens deltakelse i beslutningsprosesser og adgang til klage og domstolsprøving på miljøområdet

Natur og Ungdom er Norges største miljøorganisasjon for ungdom, og har de siste årene fremmet flere saker for norske domstoler på vegne av miljøet. Dette høringssvaret konsentrerer seg om Århuskonvensjonen artikkel 9(4) og konvensjonens formulering av at domstolsprøving skal være «not prohibitively expensive». Natur og Ungdoms erfaringer fra å ta miljøsaker til retten er kostnadene er så høye og uforutsigbare at Norge bryter denne delen av konvensjonen.

Kostnadene knyttet til å prøve saker for norske domstoler er generelt høye. NOU 2020:11 antyder at den tapende part kan regne med opp mot 600 000kr i kostnader for en tingrettsbehandling som går over én dag, og den samme utredningen påpeker at dette overstiger årsinntekten til en medianhusholdning.

Miljøsaker har noen fellestrekk som gjør at kostnadene som regel vil være betydelig høyere enn hva de er for en typisk sivilsak. De er som regel svært naturvitenskapelig tekniske, og innhenting av sakkyndig ekspertise er ofte nødvendig. De sakkyndige gjør tidkrevende og kostbare forberedelser, og sakkyndiges forklaringer kan ta opp flere dager av rettssaken. Miljøsaker omfatter store bevismengder bestående av konsekvensutredninger og oppdatert forskning, og dokumentforberedelsen og advokatenes egen forberedelse medfører høye advokatutgifter. I tillegg er norsk miljørett relativt lite utviklet grunnet at få saker er prøvd for domstolene, og det er vanskelige juridiske spørsmål som skal gjennomgås i flere av sakene.

NOU2020:11 nevner også at kun 1% av alle forvaltningssaker i Norge er miljøsaker, og dette er svært lavt sammenlignet med andre konvensjonsland. Selv om det har vært en liten økning i antall miljøsaker i senere år, er antallet fortsatt lavt. Som vi skal illustrere senere er kostnadene i årene etter at NOUen ble skrevet så høye at de for mange (individer så vel som organisasjoner) er uoverkommelige. Det lave antallet miljøsaker må sees i kontekst av de høye kostnadene, og er etter vårt syn tegn på at flere saker blir holdt utenfor rettssalen fordi organisasjonene ikke har råd til å gjøre jevnlig kontroll.

Som høringsnotatet nevner er det igangsatt flere tiltak for å senke utgiftene for domstolsbehandling på generelt grunnlag, men dette gjør lite for å møte de kostnadsøkende trekkene ved miljøsaker.

Videre vil vi vise til en av våre saker for å illustrere de reelle kostnadene ved å prøve miljøsaker i Norge.

Sammen med Naturvernforbundet saksøkte Natur og Ungdom staten over tillatelser til Nordic Mining om å dumpe gruveavfall i Førdefjorden. En viktig del av bakgrunnen til denne saken er at Natur og Ungdom har jobbet mot etableringen av sjødeponi i Førdefjorden siden 2010, uttømt alle andre klagemuligheter og at flere hundre personer deltok på og tusenvis av andre meldte seg på lister til å være med på sivil ulydighetsaksjoner før saken endte opp i domstolene. Oslo Tingrett behandlet saken over ti dager i slutten av 2023, og dommen kom 10. januar 2024 (TOSL-2022-165021). Saken er anket. Saksøkers totale sakskostnader var på over 7 millioner kroner, langt over hva miljøorganisasjonene har råd til. Det var kun mulig for oss å ta saken til retten fordi advokatfirmaet vårt på forhånd gav en makspris på 2,1 millioner, og jobbet pro bono utover dette. Miljøorganisasjonene forsøkte å finansiere sin del gjennom folkefinansiering, men klarte ikke å nå finansieringsmålet.

På toppen av dette ble organisasjonene idømt statens sakskostnader, herunder flybilletter for et av statens sakkyndige vitner på 122 308kr for at han skulle fly på første klasse fra USA for å gi en forklaring på under 1,5 timer. Til forskjell gav flere av miljøorganisasjonenes sakkyndige vitner sin forklaring over video nettopp for å redusere kostnadene. Denne flybilletten mente tingretten likevel var en nødvendig utgift som miljøorganisasjonene måtte betale for. Riktignok mente tingretten, under henvisning til Århuskonvensjonen, at det var tungtveiende grunner til å frita miljøorganisasjonene fra å betale deler av statens sakskostnader, og reduserte beløpet fra 1 713 474kr til 1 400 000kr,

De totale utgiftene for å prøve denne saken i tingretten endte altså på 8,4 millioner kroner, eller 840 000kr for hver dag i retten. Den totale «rabatten» som domstolen mente skulle til for å oppfylle Århuskonvensjonens krav lå på cirka 3,5%.

Denne saken er til nå den dyreste Natur og Ungdom har ført for retten, men er på ingen måter et unntakstilfelle. De samme grunnene til at denne saken ble så kostbar gjør seg også gjeldende i andre miljøsaker.

Det var umulig for Natur og Ungdom å prøve denne saken uten flere hundretalls timer med gratisarbeid fra advokatene, og vi kan vanskelig se at en slik ordning er i tråd med Århuskonvensjonen.

Selv om Århuskonvensjonen ikke setter en helt klar grense for hvor store kostnadene kan være og forutsetter at hver enkelt sak behandles individuelt, mener Natur og Ungdom at en prislapp på 840 000kr/dagen uten tvil er uoverkommelig dyrt i norsk kontekst. Det er i praksis ikke mulig å ha jevnlig domstolskontroll i miljøsaker i Norge, og som denne saken illustrerer er det en lavere terskel for miljøforsvarere å bruke sivil ulydighet enn det er å finansiere et krav for domstolene. Når kostnadene er så høye at samvittighetsfulle lovbrudd er å foretrekke overfor rettsprøving, er det uoverkommelig dyrt.

Vi mener også at det er svært uforutsigbart hvordan domstolene tolker Århuskonvensjonen i spørsmål om sakskostnader i enkeltsaker. I en annen

miljøsak som Natur og Ungdom var part i, Klimasøksmålet, la retten seg på en helt annen linje enn det Oslo Tingrett gjorde i TOSL-2022-165021. Borgarting Lagmannsrett fritok organisasjonene fra å betale statens kostnader for de første to rettsinstansene (LB-2018-60499) og organisasjonene fikk fri saksførsel for Høyesterett. Dette ble gjort uten henvisning til Århuskonvensjonen, men staten har vist til denne rettsavgjørelsen som et eksempel på at Norge gjennomfører den aktuelle delen av Århuskonvensjonen gjennom tvisteloven §20-2 tredje ledd. At domstolene i en miljøsak velger å fritta fullstendig fra å betale motpartens sakskostnader mens de i en annen miljøsak sender en regning på 1,4 millioner kroner medfører betydelig usikkerhet for miljøorganisasjoner som ønsker å ta miljøsaker til retten. Denne usikkerheten kan i seg selv utgjøre et konvensjonsbrudd. Det er også et tegn på at domstolene trenger tydeligere signaler om hvordan Norge tolker Århuskonvensjonen artikkel 9(4), og at konkrete tiltak må iverksettes.

Natur og Ungdom vil foreslå å se til andre land for hvordan man kan redusere kostnadene. Sverige har egne miljødomstoler og Danmark en miljønemnd, som begge gir raskere og billigere saksbehandling i første instans. Andre land har etablert fond og økonomiske støtteordninger for prøving av miljøsaker, eller innført makspris. Slike ordninger bør utredes i Norge, og på sikt innføres.